

Kalevi Wiik

*2.8.1932 †12.9.2015

Turun yliopiston fonetiikan emeritusprofessori Kalevi Wiik kuoli 12. syyskuuta 2015 Turussa 83 vuoden ikäisenä. Hänet muistetaan puheentutkimuksen menetelmien uudistajana, yleisen kielitieteen suomalaisena uranuurtajana, tieteiden raja-aitojen rikkojana, murre-eksperttinä ja loistavana esiintyjänä. Varsinkin eläkepäivinään Wiik harrasti suomalaisen esihistoriallisten juurten tutkimista yhdistäen rohkeasti kieltä koskevia havaintojaan genetiikan ja arkeologian tutkimustuloksiin.

Kalevi Wiik oli syntyperäinen turkulainen ja pysyi vannoutuneena turkulaisena elämänsä loppuun asti, mutta jo lapsuudessaan hän pääsi tekemään havaintoja murteiden ja kielten välisistä eroista. Hänen isänsä, ensin veturinkuljettajana ja sitten kauppiana työskennellyt Vilho Wiik oli kotoisin Keski-Suomesta Hankasalmeilta, ja äiti Signe, jolla oli suomenruotsalainen tausta, oli kotoisin Halikosta. Kansakouluikäisenä Kalevi-poika lähetettiin sotaan pakoon maalle äidin tuttavien ja sukulaisten luo. Siellä hän sai kokea perinteistä maalaiselämää ja oppia elävää Karunan, Perniön ja Halikon murretta aidossa ympäristössä.

Jatkosodan aikana Kalevi Wiik aloitti opiskelunsa Turun Suomalaisessa Lyseossa. Heti alkuvaiheessa oli tehtävä valinta, joka myöhemmin osoittautui urakehityksen kannalta ratkaisevaksi: pitkäksi vieraaksi kieleksi olivat tarjolla joko perinteinen saksa tai sitten koulumaailman uudempi tulokas englanti. Koska maailmanpoliittinen tilanne oli juuri kääntynyt Saksan kannalta katastrofaaliseksi, isä Vilho neuvoi poikaansa valitsemaan englannin. Koulussa oli hyvin edistyksellinen englannin kielen lehtori Eino Miettinen, joka lukemisen ja kirjoittamisen lisäksi harjaannutti oppilaitaan myös ääntämään englantia syntyperäisen tavoin.

Kouluaajan harrastuksista tärkein oli jalkapallo. Kalevi Wiik ihaili erityisesti Turun Toverien mestaruussarjapelaajia, ja vuonna 1951 hän pääsi itsekin mukaan joukkueeseen. Hyvän fyysisen kunnon lisäksi pelaaminen antoi arvokasta kokemusta siitä, millaisia pelisääntöjä joukkuetyöskentelyssä kuuluu noudattaa ja miten kieli toimii ja vaikuttaa joukkuehengen luomisessa.

Kalevi Wiik pääsi ylioppilaaksi vuonna 1952. Uravaihtoehtoja löytyi hänen omilta vahvuusalueiltaan kaksi, joko voimistelunopettaja tai englannin kielen opettaja, ja

näistä hän valitsi jälkimmäisen. Turun yliopistossa oli tähän aikaan englannin kielen professorina Y. M. Biese, joka oli perehtynyt uudenaikaiseen amerikkalaiseen kielitieteseen. Hän suositteli lahjakkaalle oppilaalleen kirjallisuutta, jonka avulla oli mahdollisuus perehtyä moderniin amerikkalaiseen strukturalismiin, ja opasti hakemaan Asla-stipendiä Yhdysvaltoihin.

Valmistuttuaan filosofian kandidaatiksi vuonna 1955 Wiik suoritti asepalveluksensa Koriolla. Sen jälkeen hän lähti stipendiaatiksi Michiganin yliopistoon **Ann Arboriin**, jossa hän opiskeli kielitieteitä, erityisesti fonetiikkaa ja fonologiaa. Hän suoritti myös sikäläisen maisterin tutkinnon lingvistiikan alalta vuonna 1958. Opettajista suurimman vaikutuksen teki fonologi Kenneth L. Pike, jonka tuotannosta Wiik sai innoitusta ja hyödyllisiä esikuvia sekä tieteellisiä tutkimuksiaan että pedagogisia julkaisujaan varten. Opetuksessa painotettiin yleistämisen tärkeyttä. Tutkimus ei saanut olla yksityiskohtien luettelua vaan siinä oli pyrittävä laajoihin kokonaisuuksiin, selkeisiin sääntöihin ja mahdollisimman kattaviin yleistyksiin.

Kotimaahan palattuaan Wiik työskenteli assistenttina Turun yliopiston suomen kielen ja fonetiikan laitoksessa ja toimi samaan aikaan englannin kielen tuntiopettajana Turun klassillisessa lyseossa. Vuonna 1963 hän lähti uudestaan Michiganiin, ja tällä kertaa mukana oli myös hänen vaimonsa Kirsti (o.s. Tavio), jonka kanssa hän oli avioitunut vuonna 1960. Michiganissa Wiik teki tutkimusta fonetiikan laboratoriossa yhdessä virolaissyntyisen Ilse Lehisten kanssa ja valmisteli väitöskirjaansa, jossa hän vertaili englannin ja suomen vokaalien akustisia ominaisuuksia. Foneettisen perustutkimuksen lisäksi työllä oli pedagoginen tavoite: siinä osoitettiin konkreettisesti ne kohdat, joissa suomalaiset to-

dennäköisimmin kohtasivat vaikeuksia englantia ääntäessään.

Wiik palasi Turkuun englantilaisen filologian vt. apulaisprofessoriksi vuonna 1964. Hän väitteli tohtoriksi Turussa vuonna 1965. Väitöskirja *Finnish and English Vowels. A Comparison with special reference to the learning problems met by native speakers of Finnish learning English* oli Turun yliopiston ensimmäinen väitöskirja fonetiikan alalta ja samalla koko Suomessa ensimmäinen fonetiikan väitöskirja, jonka kielenä oli englanti. Samana vuonna Wiikistä tuli fonetiikan lehtori Turun yliopistoon, ja seuraavana vuonna hänet nimitettiin saman aineen dosentiksi.

Vuonna 1966 Wiikin ura sai uuden käänteen, kun Helsingin yliopistoon perustettiin yleisen kielitieteen professuuri. Kysymyksessä oli aivan uusi oppiaine, jota ei Suomessa ollut siihen mennessä opetettu missään yliopistossa. Näin ollen pätevää suomen kielen taitoista viranhaltijaa ei ollut helppo löytää. Wiikin Yhdysvalloissa suorittamat lingvistiikan opinnot olivat kuitenkin juuri sitä, mitä tehtävässä kaivattiin, ja hänet kutsuttiin hoitamaan virkaa kahden vuoden ajaksi. Wiik teki työnsä Turusta käsin, sillä Helsinkiin muuttaminen ei houkuttellut häntä sen enempää kuin kasvavaa perhettä. Tytär Marikki oli syntynyt vuonna 1965, ja poika Ville syntyi vuonna 1968. Työasiat järjestyivät parhain päin, kun Turun yliopistoon perustettiin vuonna 1968 fonetiikan professuuri ja Wiik nimitettiin viran vakinaiseksi haltijaksi. Tässä tehtävässä hän työskenteli aina vuoteen 1997 asti, jolloin jäi eläkkeelle.

Kalevi Wiikin toiminta fonologian ja kielitieteen alalla osui merkittävään taitekohtaan. Atlantin takana kielitieteen kehitys oli sotien jälkeen lähtenyt uusille urille, ja Wiik oli ensimmäisiä, jotka toivat modernin angloamerikkalaisen lingvistiikan teorioita

ja metodeja Suomeen. Wiik nosti sekä fonologian että yleisen kielitieteen tutkimuksen Turussa kansainväliselle tasolle, ja hänen työnsä vaikutus säteili myös Suomen muihin yliopistoihin erityisesti fennistiikan, fonetiikan ja yleisen kielitieteen aloilla. Hänen omassa laboratoriossaan tutkittiin puheäänien akustisia ominaisuuksia ja määriteltiin eri kielten foneemien rajoja. Tähän kuului olennaisena osana puhesynteesi: oppiaineen omassa laboratoriossa käytettiin ja kehiteltiin puhuvia koneita, joilla tuotetun synteettisen testimateriaalin avulla oli mahdollista suorittaa tarpeelliset mittaukset täysin kontrolloidusti.

Kalevi Wiikin edustamaan fonetiikkaan yhdistyi alusta alkaen uusi yleiskielitieteellinen tapa kuvata ääniteitä ja äännevaihtelua dynaamisina järjestelminä. Suomen kielen äänne- ja muotorakenne oli antoisa koe- kenttä, jonka puitteissa oli mahdollisuus tutkia muotojen variaatiota ja kehittää niitä mahdollisimman taloudellisesti kuvaavia sääntöjä. Wiikin legendaariset oppikirjat *Suomen kielen morfofonemiikkaa* (1967) ja *Taksonomista fonologiaa* (1971) edustivat Suomessa aivan uudenlaista tapaa kuvata kielipiillisesti korrekten taivutusmuotojen tuottamista selkeän sääntösystemin avulla. Vastaavanlaista eksaktia kuvaustapaa Wiik sovelsi myös lauseoppiin, esimerkiksi aikamuotojen generoimiseen ja lauseenvastikkeiden kuvaamiseen. Muotojen ja rakenteiden synkronisessa tuottamisessa saattoi havaita selviä yhtymäkohtia niiden taustalla oleviin kielihistoriallisiin prosesseihin, joten Wiikin tutkimukset laajenivat luonnollisella tavalla myös suomen kielen vanhempiin vaiheisiin ja lähisukukieliin. Erityisen rakkaaksi tutkimuskohteeksi nousi viron kieli, josta löytyi sopivassa suhteessa sekä eroja että yhtäläisyyksiä suomeen nähden.

1970-luku oli suomalaisen kielitieteen kehityksen kulta-aikaa, ja tässä kehitykses-

sä Kalevi Wiikillä oli keskeinen rooli. Aivan uutena toimintamuotona alettiin järjestää sekä tutkijoille että opiskelijoille suunnattuja valtakunnallisia tapaamisia sekä fonetiikan että yleisen kielitieteen alalla. Fonetikan päivät oli suunnattu suppeammalle asiantuntijajoukolle, mutta Lauseopin ja semantiikan päivistä, jotka pian nimettiin uudelleen Kielitieteen päiviksi, tuli suuri, valtakunnallinen ja kaikkia kieliaineita yhdistävä tapahtuma, joka on perinteisesti houkutellut osanottajia myös muista maista. Kielitieteen alalle perustettiin myös uusia tieteellisiä seuroja, esimerkiksi Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFInLA (1970) ja Suomen kielitieteellinen yhdistys (1977), joissa Wiik oli alusta alkaen aktiivisesti mukana. Wiikin esitelmät olivat seminaarien ja konferenssien kohokohtia.

Eläkkeelle jäätyään Wiik laajensi reviiriään kielten ja kansojen esihistorian tutkimukseen. Häntä kiehtoivat erityisesti arkeologian ja nopeasti kehittyvän genetiikan uudet tutkimustulokset. Keräämällä, valikoimalla ja yhdistämällä eri alojen uutta tutkimustietoa hän pystyi esittämään hyvinkin provosoivia teorioita suomalaisten juurista. Hän oli mestari tiivistämään ja havainnollistamaan väitteitään tavalla, johon varsinkin media ja suuri yleisö tarttuivat halukkaasti. Samalla hän sai aikaan sekasortoa tiedeyhteisössä, joka ei ollut tottunut tämän tapaiseen tiedon popularisointiin.

Suuri hämminki syntyi vuoden 2002 lopulla, kun Wiikin kirja *Eurooppalaisten juuret* valittiin Tieto-Finlandia-ehdokkaaksi. Joukko järkyttyneitä kielitieteilijöitä keräsi silloin nimilistan ja julkaisi Helsingin Sanomissa avoimen kirjeen, jossa paheksuttiin pseudotieteellisen teoksen asettamista palkintoehdokkaiden joukkoon. Asian puinti jatkui tammikuussa 2003 Tieteen päivien ylimääräisenä ohjelmanumerona järjestetyssä Päivän painissa, jossa Wiik puolusti

teorioitaan ennätysmäisen suuren yleisön edessä. Kielentutkijat ovat monissa eri yhteyksissä osoittaneet, että nimenomaan kielitieteen osalta Wiikin argumentit ovat kes-tämättömiä, mutta kun kannattajiakin on il-maantunut, asian jälkipuinti on jatkunut 2010-luvulle asti.

Koska suomalaisten juurien tutkimukseen liittyvät erimielisyydet ovat 2000-luvun puolella olleet näkyvästi esillä, Wiikin kiistattomat ansiot kielitieteen muilla osa-alueilla ovat painuneet taka-alalle. Hänellä on kuitenkin ollut tiedeyhteisössä monta roolia, ja erityisesti murteiden tutkijana hän on tehnyt arvokasta ja arvostettua työtä koko uransa ajan. Tietämystään hän on jakanut sekä esitelmöimällä että kirjoittamalla tutkimuksia, yleistajuisia oppikirjoja ja lukemattomia lehtikirjoituksia. Hän oli tarkkakorvainen ”professori Higgins”, joka lapsuudestaan asti oli tarkkaillut ja opetel-lut tunnistamaan eri murteiden ominais-piirteitä. Usein hän yllätti ennestään tunte-mattoman keskustelukumppanin kertomal-

la, mistä tämä oli kotoisin. Kaikkein läheisin tutkimuskohde on ollut Turun murre, josta hän järjesti leikkimielisiä oppikursseja esimerkiksi Turun Sanomissa. Kurssin päätteeksi oli mahdollista suorittaa loppu-koe *Mahtok kettä oppi mittä?*

Kalevi Wiik on kutsuttu Suomalaisen Tiedeakatemian jäseneksi vuonna 1980. Hänet on vihitty Tarton yliopiston kunnia-tohtoriksi vuonna 1991. Viron presidentti Lennart Meri myönsi Wiikille Maarjamaan ristin vuonna 2001. Muita Wiikin saamia huomionosoituksia ovat mm. Alfred Korde-linin säätiön tunnustuspalkinto, Suomalai-suuden Liiton myöntämä Linnankoski-mita-li ja Aleksis Kiven Seuran myöntämä Eskon puumerkki. Eskon puumerkin myöntöpe-rusteissa tuodaan osuvasti esiin niitä omi-naispiirteitä, jotka kuvaavat Kalevi Wiikin elämäntyötä: aitoa suomalaista sinnikkyyt-tä ja itsepäisyyttä, joiden avulla tutkija on piirtänyt oman puumerkinsä Suomen tie-teen aikakirjoihin, hyväntahtoista huumo-ria unohtamatta.

Kaisa Häkkinen

Kalevi Wiik In memoriam

Kalevi Wiik, emeritus professor of phonet-ics at the University of Turku, died in that city on 12th September 2015 at the age of 83 years, having been born in Turku on 2nd August 1932. He will be remembered most of all for his work in introducing new meth-ods for analysing human speech, his pio-neering of general linguistics and his excel-lence as a lecturer. On his retirement from the chair of phonetics he turned his atten-tions to the study of the prehistoric roots of the Finnish nation employing the bold

tactics of correlating linguistic observa-tions with genetic and archaeological data.

The first decisive step in Kalevi Wiik’s career was his choice of English as his first foreign language at school, at a time when the principal language studied and used in schools and the academic world in general was German. Having passed his matricula-tion examination in 1952, he went on to read English at the University of Turku, where it was possible to study the methods and recent literature of the modern Anglo-

American science of general linguistics under the guidance of Prof. Y. M. Biese. One work that particularly inspired him at that time was Zellig S. Harris's *Methods in Structural Linguistics*, which set out to analyse the structure of languages systematically and independently of meaning. It was also one of the first works to introduce the notion of transformation. Eventually it was Biese who advised Wiik to apply for an Asla scholarship to the United States.

Wiik graduated from the University of Turku in 1955 with English as his main subject, and after completing his military service spent the academic year 1957–1958 as an Asla scholar at the University of Michigan, Ann Arbor, where he studied phonology and gained a Master of Arts degree in linguistics. Among his teachers there, it was Kenneth L. Pike who made the greatest impression on him with his methods and writings, providing him with ideas and models for both his future scientific research and his pedagogical publications. The teaching he received set great store by generalization: research should not be a matter of listing individual details but should strive towards descriptions of broad entities, clearly defined rules and maximally applicable generalizations.

On his return to Finland Wiik worked as an assistant in the Department of Finnish Language and Phonetics at the University of Turku and also did some teaching in the Department of English Philology. He left for Michigan again in 1963, however, to work in the university's Phonetics Laboratory together with the Estonian-born Ilse Lehiste, who was specializing in the prosodic features of human speech. This gave him an opportunity to work on a doctoral thesis devoted to the acoustic properties of English and Finnish vowels. This work had both theoretical and practical, pedagogical aspects to it, as he was able to identify particular

points of potential difficulty for Finns learning to pronounce English.

Wiik returned to Turku once more in 1964 and became acting associate professor of English Philology. The following year, 1965, he gained his doctorate with the thesis *Finnish and English Vowels. A Comparison with special reference to the learning problems met by native speakers of Finnish learning English*. This was the first doctoral thesis in phonetics to be presented in Turku, and the first thesis in phonetics to be produced in English at any university in Finland. Wiik was appointed lecturer in phonetics at the University of Turku in the same year and docent in the subject a year later.

When a chair in general linguistics was created in the University of Helsinki in 1966, at a time when this was a quite new academic subject in Finland, there were no Finnish-speaking applicants at all. On the other hand, Wiik's studies in the United States had provided him with precisely the qualifications that had been envisaged for the post, so that he spent two years as acting professor until a chair in phonetics was created in Turku in 1968. Wiik then obtained this position with tenure and occupied it until his retirement in 1997. The only interruption was in 1973, when he visited the University of Texas in Austin as acting professor of linguistics.

Kalevi Wiik appeared on the scene at what was a critical moment in the emergence of both phonology and general linguistics as a whole. Linguistics had blossomed out in quite new directions in the post-war period on the other side of the Atlantic, and Wiik was the first person to bring the new Anglo-American theories and methods to Finland. He also succeeded in raising the study of phonology and general linguistics in Turku to an international level and his influence radiated outwards to the other universities in

Finland, especially in the fields of Finno-Ugric studies, phonetics and general linguistics. His own laboratory concentrated its efforts on describing the acoustic properties of human speech and the definition of phoneme boundaries in various languages, processes in which speech synthesis played an essential part. Thus the laboratory was engaged in developing and using speech synthesizers, “talking machines” that could generate synthetic test material that could then be measured and evaluated under controlled conditions. Its principal inspiration and collaborator in this work was Gunnar Fant’s laboratory at Stockholm University.

The phonetics that Kalevi Wiik represented set out from the beginning to combine phonemes and their variants in a new manner, through the precepts of general linguistics, in order to characterize them as dynamic systems. The phonology and morphology of Finnish and its related languages were eminently suited for this purpose as they provided opportunities for studying such variants and devising the most economical rules for their description. Wiik’s legendary textbooks *Suomen kielen morfofonemiikkaa* (“The Morphophonology of the Finnish Language”, 1967) and *Taksonomista fonologiaa* (Taxonomic Phonology, 1971) represented a quite new manner in which to describe grammatically correct complex wordforms in Finnish by means of a clear system of rules for generating them. He also applied this exact descriptive approach at the syntactic level, e.g. for generating the tenses of verbs and for describing the structure of embedded sentences.

Linguistics in Finland developed rapidly in the 1970s, and Kalevi Wiik played an important part in this. Seminars and conferences in both phonetics and general linguistics began to be arranged for students and researchers, and new scientific socie-

ties were founded, including the Finnish applied linguistics association AFinLA in 1970 and the Linguistic Association of Finland in 1977. Wiik was actively engaged in both of these organizations from the beginning, and the lectures that he gave were often the star attractions of the meetings. He was invited to membership of the Finnish Academy of Science and Letters in 1980.

Upon his retirement Wiik broadened the scope of his interests to include the prehistory of peoples and their languages. What fascinated him above all was the collateral evidence available from archaeology and the rapidly developing science of genetics. By gathering new data from the various sources, choosing the appropriate items of information and combining them, he was able to put forward provocative theories regarding the origins of the Finns and the relations between the Finno-Ugric and Indo-European peoples. He was a master at condensing and illustrating his propositions in a manner that would appeal to the media and the general public. At the same time, however, he would cause confusion in the academic world, as his theories on linguistic matters frequently deviated from those generally accepted by specialists in the Uralic and Indo-European languages.

Although Kalevi Wiik occupied many roles in the academic community, it is above all as a pioneer of the international discipline of linguistics in Finland and as a specialist in the dialects of Finnish that his achievements are undeniable. In addition, he was exemplary both as a writer of scientific papers and as a popularizer of science, producing numerous textbooks and general articles. And to the very end of his life he was also a sharp-eared “Professor Higgins” who would often surprise an unknown interlocutor by saying precisely which part of Finland that person hailed from.

Obituary by Kaisa Häkkinen